

ณัฐยานันต์ ศตสุข

นักวิชาการสรรพากรชำนาญการ

เกริ่นนำ

ถ้ามองไปทั่วโลกจะเห็นได้ว่าหลายประเทศให้การยอมรับกลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศ (Lesbian Gay Bisexual Transgender Intersex : LGBTI) ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงานกัน การให้สิทธิเท่าเทียมกัน การมีกฎหมายออกมารองรับ แต่เมื่อมองย้อนดูในประเทศไทยกลุ่ม LGBTI ยังมีความซับซ้อนและขัดแย้งกันอยู่มาก ถึงแม้สังคมไทยจะออกปากให้การยอมรับ แต่ความชิงชังและอคติที่ฝังลึกอยู่ในใจยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไป ยังมีการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่ม LGBTI อย่างเห็นได้ชัด บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอความคืบหน้าเกี่ยวกับ ร่าง พรบ.คู่ชีวิต พ.ศ. ... ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

ร่าง พรบ.คู่ชีวิต พ.ศ. ... : ชายแต่งชาย หญิงแต่งหญิง

ปัจจุบันมีกลุ่มบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศ เพศสภาพ หรือมีการแสดงออกที่แตกต่างจาก เพศโดยกำเนิด ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเหมือนครอบครัวปกติ แต่ไม่มีกฎหมายรับรองสิทธิและหน้าที่รับรองในการเป็นคู่ชีวิต เพราะการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายรับรองการจดทะเบียนสมรสของชายกับหญิงเท่านั้น ซึ่งเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมด้วยเหตุแห่งเพศ ขัดกับหลักสิทธิมนุษยชนและการดำเนินชีวิตของสังคมปัจจุบัน และเพื่อยกระดับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมโดยไม่เลือกปฏิบัติ รัฐบาลจึงได้ผลักดันร่างกฎหมาย เพื่อการสร้างครอบครัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งไทยนับเป็นประเทศแรกในเอเชียที่มีการผลักดันกฎหมายในลักษณะนี้

กระทรวงยุติธรรมโดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ได้ศึกษา ค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศต่างๆ ที่ให้สิทธิในการสร้างครอบครัวแก่กลุ่มบุคคลหลากหลายทางเพศ อาทิเช่น ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น เพื่อนำมาพิจารณาประกอบกับบริบทสภาพสังคมของประเทศไทย เพื่อพิจารณาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดทำร่างพรบ.คู่ชีวิต ของประเทศไทย โดยสรุปได้ดังนี้

๑. เงื่อนไขการจดทะเบียนคู่ชีวิต ประเทศต่างๆส่วนใหญ่กำหนดให้การจดทะเบียนคู่ชีวิตสามารถทำได้ในกรณีนี้บุคคลสองฝ่ายเป็นเพศเดียวกัน (Same Sex Couple) ไม่เป็นคู่สมรสหรือคู่ชีวิตของผู้อื่นในขณะเดียวกัน ไม่มีความสัมพันธ์เป็นญาติสืบสายโลหิตระหว่างกัน ซึ่งประเทศไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในลักษณะเดียวกัน

๒. กระบวนการบันทึกทางทะเบียน ทุกประเทศให้ทำการบันทึกความเป็นคู่ชีวิตทางทะเบียน โดยการบอกกล่าว จัดทำข้อตกลง และยื่นคำขอจดทะเบียนต่อเจ้าหน้าที่ ณ สำนักทะเบียน ซึ่งประเทศไทยได้กำหนดให้การจดทะเบียนคู่ชีวิตทำที่สำนักงานทะเบียนตามที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด

๓. สิทธิและหน้าที่ของคู่ชีวิต แต่ละประเทศกำหนดสิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่ชีวิตแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับบริบทของประเทศ เช่น สิทธิและหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน การจัดการทรัพย์สินร่วมกัน ความรับผิดชอบในหนี้ร่วมกัน การรับมรดก การรับบุตรบุญธรรม การเปลี่ยนคำนำหน้านาม เปลี่ยนชื่อสกุล การให้ความยินยอมรักษาพยาบาล การดำเนินคดีอาญา การลดหย่อนภาษี สวัสดิการสังคม การได้สัญชาติ การอนุญาตเข้าเมือง เป็นต้น สำหรับประเทศไทยได้กำหนดให้คู่ชีวิตมีสิทธิและหน้าที่ช่วยเหลือ อุปการะ เลี้ยงดูกัน รวมทั้งให้มีสิทธิในฐานะคู่ชีวิต อาทิเช่น สิทธิในการยินยอมรักษาพยาบาล อำนาจจัดการศพ การดำเนินคดีอาญา แทนคู่ชีวิต การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากการขาดรายได้ อุปการะ การจัดการทรัพย์สิน การรับมรดก แต่ไม่รวมถึง

การรับบุตรบุญธรรม การเปลี่ยนคำนำหน้านาม การเปลี่ยนชื่อสกุลรวมทั้งสวัสดิการของรัฐเนื่องจากเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับกฎหมายหลายฉบับ รวมถึงงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งต้องใช้เวลาในการเตรียมการ ตลอดจนปรับแก้กฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔. การยุติความสัมพันธ์ในฐานะคู่ชีวิต ทุกประเทศรวมถึงประเทศไทยกำหนดในลักษณะเดียวกัน คือ การเป็นคู่ชีวิตสามารถสิ้นสุดลงได้ด้วยความตาย การแต่งงานหรือการจดทะเบียนคู่ชีวิตกับบุคคลอื่น และกระบวนการฟ้องร้องทางศาล

ร่าง พรบ.คู่ชีวิต พศ.....ประกอบด้วย ๖ หมวด ๔๔ มาตรา ซึ่งมีคำจำกัดความที่ต้องอธิบายเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน คือ คำว่า “สมรส” กับ “คู่ชีวิต” คำว่า “สมรส” คือการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายครอบครัวของไทย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ปพพ.) มาตรา ๑๔๔๘ ได้กำหนดเงื่อนไขอนุญาตให้บุคคลเพศชายกับเพศหญิงโดยกำเนิดเท่านั้นที่สามารถจดทะเบียนสมรสและมีสถานะทางกฎหมายเป็นคู่สมรสหรือสามีภริยาได้ แตกต่างกับคำว่า “แต่งงาน” ซึ่งหมายถึง การจัดพิธีฉลองแต่งงานทั่วไป หรือจัดพิธีแต่งงานทางศาสนา ดังนั้นคนที่ ‘แต่งงาน’ แต่ไม่ได้ไปจดทะเบียนสมรสก็ไม่เรียกว่าเป็น “คู่สมรส” ตามกฎหมาย ส่วนคำว่า “คู่ชีวิต” นั้นไม่ใช่ “คู่สมรส” ด้วยเหตุที่ว่าคำว่า “คู่ชีวิต” ยังไม่เคยมีบทบัญญัติของกฎหมายใดในประเทศไทยบัญญัติคำนี้ไว้ ดังนั้น “คู่ชีวิต” จึงหมายถึงแค่เพียงคู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. เท่านั้น และการจดทะเบียนคู่ชีวิต จึงไม่ใช่การจดทะเบียนสมรส นอกจากนี้เมื่อไม่ได้เป็น “คู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย” ก็ส่งผลให้กฎหมายอื่น ๆ ที่ยึดโยงคำว่า “คู่สมรส” ตาม ป.พ.พ. มีอาจมอบสิทธิให้กับ “คู่ชีวิต” ได้โดยอัตโนมัติ จนกว่ากฎหมายอื่น ๆ นั้นจะถูกแก้ไขเพิ่มเติมสิทธิให้กับคู่ชีวิต ตาม พ.ร.บ. คู่ชีวิตในภายหลัง ซึ่งสิทธิเหล่านั้นได้แก่ การลดหย่อนภาษีจากการมีคู่สมรส สิทธิในกองทุนประกันสังคมของคู่สมรส การใช้ชื่อสกุลร่วมกับคู่สมรส การเป็นคู่ความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแทนคู่สมรส การรับสวัสดิการจากภาครัฐร่วมกับคู่สมรส

สาระสำคัญของร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิต พ.ศ....นิยามคำว่า “คู่ชีวิต” หมายถึงบุคคลสองคนที่ไม่สามารถจดทะเบียนสมรสได้ คือไม่ใช่ระหว่างชายและหญิง โดยจะสามารถจดทะเบียนสมรสได้เมื่อมีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องมีสัญชาติไทย โดยทั้งสองฝ่ายจะต้องแสดงคำร้องและความยินยอมต่อหน้านายทะเบียน นอกจากนี้ กฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ความเป็นโมฆะของการจดทะเบียนคู่ชีวิต ด้วยความตาย หรือการสมัครใจเลิกกัน หรือว่าศาลพิพากษาให้เพิกถอนการเป็นคู่ชีวิต และยังมีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ในการรับมรดกของคู่ชีวิต โดยให้นำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาอนุโลมใช้

ร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต ยังมีปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ได้แก่ สิทธิในการตัดสินใจในการรักษาพยาบาลและจัดการศพ สิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน การอุ้มบุญ และการปกครองบุตรร่วมกัน สิทธิในผลประโยชน์และสวัสดิการของคู่รักอีกฝ่ายในฐานะคู่สมรสตามกฎหมาย สิทธิในการได้รับการยอมรับและมีศักดิ์ศรีในฐานะคู่สมรสตามกฎหมาย และสิทธิของบุคคลทุกอัตลักษณ์ทางเพศและวิถีทางเพศในการจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตามหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย

บทสรุป

ร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต เป็นหลักประกันว่าบุคคลทุกคนจะได้รับสิทธิในการก่อตั้งครอบครัว รวมทั้งเป็นการยืนยันนโยบายรัฐบาลในการเคารพและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีเจตนารมณ์และความตั้งใจจริงที่จะเคารพสิทธิมนุษยชนเทียบเท่าระดับสากล ซึ่งจะช่วยให้ประเทศไทยได้รับการยอมรับและความเชื่อถือจากประชาคมระหว่างประเทศ ส่งเสริมให้สังคมไทยเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยอมรับ

ความแตกต่างและความหลากหลายของปัจเจกบุคคลและความเป็นครอบครัว รวมถึงเป็นการเพิ่มแรงจูงใจให้นักธุรกิจเข้ามาลงทุนในประเทศไทยเพิ่มขึ้น เพราะมีความมั่นใจในความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของไทย และเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวเนื่องจากนักท่องเที่ยวจะมีความมั่นใจว่าประเทศไทยได้ให้ความเคารพและปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนสากล

เอกสารอ้างอิง

- สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี ประจำวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ : <http://www.thaigov.go.th>
- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เสนอร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต พ.ศ.... ต่อสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี : <http://www.rlpd.go.th>
- หนังสือ ด่วนที่สุด ที่ ยธ ๐๔๐๕/ ๖๔๒๔ ลงวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑
- ชวินโรจน์ อีรพัชรพร (๒๕๖๑) พ.ร.บ. คู่ชีวิตร่างที่ ๓ ความเสมอภาคที่ไม่มีอยู่จริงของ LGBTI ไทย จาก The Standard
- ประชาชาติธุรกิจ (๒๕๖๒) ดีไลฟ์ สสำรวจ พ.ร.บ. คู่ชีวิตกับสิทธิที่หายไปของ LGBTI ไทย